

JUDAICA BULLETIN

Mededelingenblad van de Stichting Judaica Zwolle
Postbus 194, 8000 AD Zwolle

Verschijnt vier maal per jaar - ISSN 1384-9050

Jaargang 13, Nummer 4 / Tammoez 5760 - Juli 2000

OPLAGE 325 EXEMPLAREN - ABONNEMENT f 12,- - POSTGIRO 259272 - BANKREKENING 95.24.27.737

Sjoa of shoah?

door Henk Heikens

In april ging het openingsartikel van dit lezenswaardige bulletin over de *Sjoa*. Want *Jom ha-Sjoa* was op dat moment nabij. Het artikel vertelde immers dat daarvoor in 1959 als datum was vastgesteld: 27 *Niesan*. Stelt u zich eens voor dat u een weinig ingewijde lezer bent. U wilt even wat basisgegevens hebben en zoekt de term *Sjoa* op in de laatste druk van de grote Van Dale, en de datum in uw Succesagenda. Daarbij komt u tot de teleurstellende ontdekking dat in beide niets te vinden is. U besluit om voorlopig met het lezen van het Bulletin verder te gaan. Dan blijkt het blad zelf u op de vierde bladzij verder te helpen, want daarin staat in de agenda bij 2 mei: *Jom Hasjoah*. Het woord is daar wel wat anders geschreven, maar dat brengt u op een idee. Hebt u ergens anders niet eens gezien: *shoah*? U pakt nog een keer Van Dale en ontdekt dat het woord toch wel in dat woordenboek is opgenomen. Want tussen woorden als *shirt*, *shit*, *shoarma* en *shock* staat *shoah*, 'totale uitroeiing'.

Wat moet het nu alleen zijn: *sjoa* of *sjoah* of *shoah*? En *jom ha-shoah* of *ha'shoah* of *hashoah*? Met hoeveel hoofdletters? Hoe wordt de maand trouwens geschreven? Is het *Nisan*, zoals in de kop van het aprilnummer, of *Niesan*, zoals onderaan de eerste bladzij? Nog een andere vraag: Waar leg je de klemtoon, als je *sjoa/sjoah/shoah* uitspreekt: op de eerste of de tweede lettergreep?

Andere schrifttekens

Hebreeuws hoort tot de talen die met andere tekens worden geschreven dan ons Nederlands. Vraag is hoe we dit soort talen in onze letters moeten weergeven. Onze overheid heeft wel regels uitgevaardigd hoe we Nederlandse woorden moeten schrijven, maar niet hoe we met Hebreeuwse of Griekse of Russische of Chinese woorden moeten omgaan. Die woorden kan ieder dus spellen zoals het hem of haar het beste lijkt. Meestal speelt daar bij een belangrijke rol voor

welk doel het gebeurt. Zo wordt Hebreeuws gewoonlijk anders weergegeven in een taalcursus dan op Teletekst. Maar in het algemeen bestaat er veel speelruimte en dus komen we nogal wat variatie tegen. In de praktijk leveren de verschillende schrijfprijktijken niet veel moeilijkheden op. Wanneer u het aprilnummer van dit bulletin zonder haperingen hebt gelezen, dan weet u dat.

Overigens doet de kwestie van het weergeven van talen met afwijkende schrifttekens zich natuurlijk in twee richtingen voor. De illustratie bij deze bijdrage laat zien, hoe men in Israël woorden uit het Engels probeert te schrijven. Wat moet je in het Hebreeuws bijvoorbeeld beginnen met het woord *sandwich*?

Geen volledige vrijheid

Er bestaat in het Nederlands trouwens niet overal speelruimte. Ten eerste kunnen Hebreeuwse woorden ingeburgerd zijn geraakt, zoals het geval is bij *bolleboos* en *goochem*. Daarop zijn natuurlijk de gewone Nederlandse spellingregels van toepassing. Welke woorden horen daar overigens toe? Ook *gabber/chabber* en *kosher/kosjer/koosjer*? Ten tweede moet de overheid maatregelen nemen om te voorkomen dat de ene rijksdienst de naam van een Israëliische of Russische immigrant op de ene manier schrijft en de andere dienst op een andere (*Chrutschov* of *Kroetsjof*?). Anders weet niemand dat het om dezelfde persoon gaat.

Maar zou bovendien niet rekening moeten worden gehouden met de vele Nederlanders die geen Hebreeuws, Grieks, Russisch of Chinees kennen? Die weten immers niet wat ze het beste kunnen schrijven, als ze zowel *shalom*, als *sjaloom* aantreffen, en evenmin waar ze in het woordenboek de voorzanger moeten zoeken, als die zowel *chazzan*, als *gazan* wordt genoemd. Wie niet op variatie bedacht is, kan bovendien mistasten, zoals bleek bij *sjoa/shoah*.

Spellinglijst in voorbereiding

Bij bijbelse namen met spellingvragen (*Izaäk*, *Izaak* of *Isaak*?, *Jacob* of *Jakob*?, *Matthaeüs*, *Mattheus* of *Matteüs*?) pak ikzelf de *Lijst van bijbelse namen* van het Nederlands Bijbelgenootschap en de Katholieke Bijbelstichting, en neem over wat daarin wordt aanbevolen. Zo'n boekje zou er ook moeten komen voor andere woorden uit het Hebreeuws en bovendien voor woorden uit het Jiddisch, zo dachten enkele betrokkenen van de Bibliotheca Rosenthaliana van de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek, de redactie van het Nieuw Israelietisch Weekblad en het bestuur van de Vereniging Hebreeuws. Daartoe riepen ze een stichting in het leven, de *Stichting Hebreeuwse en Jiddische woorden in het Nederlands*. Die bereidt op het ogenblik een spellinglijst voor, die waarschijnlijk in de loop van 2001 zal verschijnen. Tot de subsidiegevers horen het Prins Bernhard Fonds en de Nederlandse Taalunie, waaraan België en Nederland het regelen van de spelling hebben toevertrouwd.

Ook andere informatie

De uitgave zal in ieder geval dezelfde informatie geven als de officiële *Woordenlijst Nederlandse taal* (het 'groene boekje'). Gebruikers zullen er dus niet alleen in kunnen vinden hoe een woord wordt geschreven, maar ook waar het kan worden afgebroken. Verder treffen ze er buigingsvormen in aan, en lidwoorden van bepaaldheid bij zelfstandige naamwoorden. Extra informatie is dat de plaats van de klemtoon wordt aangegeven, dat beknopt de betekenis wordt aangeduid en dat de taal van herkomst wordt vermeld. Bovendien zullen tot de drieduizend woorden duizend namen behoren.

Betrokkenheid van betrokkenen

De taal is van ons allemaal. Hoe die wordt geschreven, is daarom iets waarbij velen zich betrokken weten. De werkgroep die voor de *Spellinglijst Hebreeuws en Jiddisch* is gevormd, streeft er dan ook naar om geïnteresseerden in ieder geval over haar arbeid te informeren. Maar ze nodigt betrokkenen er ook toe uit om mee te denken over de kwesties die ze moet oplossen. Hieronder vindt u daar een paar van genoemd. Als u zich tot de geïnteresseerden rekent, kunt u contact opnemen met secretaris Ariane Zwiers (Van Eeghenstraat 113, 1071 EZ Amsterdam) of met de schrijver van deze regels (Hamakerlaan 36, 3571 ZG Utrecht).

Overigens worden spellingdiscussies vaak gevoerd op grond van uiteenlopende

taalopvattingen en schrijfprijktijken, die zich moeilijk met elkaar laten verenigen. Eenstemmigheid is daardoor een onbereikbaar ideaal. Maar de werkgroep probeert wel om een spelling te ontwerpen die voor zoveel mogelijk gebruikers acceptabel is en waarin dus met zoveel mogelijk meningen rekening is gehouden. Verder wordt afgestemd met de makers van het groene boekje en met Van Dale.

Letters of klanken?

Bij *sjoa* en *shoah* spelen verschillende kwesties een rol. Allereerst het eind van het woord: wel of geen *h*. Daarbij gaat het om het uitgangspunt: worden de Hebreeuwse letters omgespeld of worden de Hebreeuwse klanken weergegeven? Schrijven is eigenlijk het omzetten van klanken die we horen, in tekens die we kunnen zien. Zo hebben we het tenminste in het basisonderwijs geleerd. Maar nadat we hadden leren omgaan met onze moedertaal, maakten we kennis met andere talen en dat gebeurde vaak schriftelijk. Van Hebreeuws hebben velen dan ook allereerst een visueel beeld en pas daarna een auditief. Kenners van het Hebreeuws willen daarom in de Nederlandse weergave graag het Hebreeuwse schriftbeeld terugzien.

Maar als dat gebeurt, bestaat er een gereede kans dat vele niet-kenners het woord verkeerd gaan uitspreken. Dezelfde schrifttekens geven in uiteenlopende talen namelijk nogal eens uiteenlopende klanken weer. Wat doen we bijvoorbeeld met het Engelse *tweed* of het Hebreeuwse *Roeth*? Schrijven we *tweed* en *Ruth* (Statenvertaling)? Daarbij denkt een niet-kenner dat het eerste woord rijmt op *leed* en niet op *lied*, en het tweede op *grut* en niet op *groet*. Bij *Ruth* is de verkeerde uitspraak zelfs onze standaarduitspraak geworden. Het Judaica Bulletin geeft de *oe*-klank weer met een *oe*: *Jom Kippoer* en *Jom Ha'atmaoet*, maar in de Nieuwe Bijbelvertaling die in voorbereiding is, staat nog de traditionele *u*: *Purim*.

Sh of sj?

Dan is er bij *sjoa/shoah* het verschil aan het begin. In het Engels wordt de *sj*-klank weergegeven met *sh* (*shawl*, *shirt*, *shit*), in het Frans met *ch* (*chagrin*, *chemin*, *chic*, *chose*), in het Duits met *sch* (*schauen*, *schlemihl*, *Hirsch*) en in het Nederlands met *sj* (*sjaal*, *sjans*, *sjouwen*). Wat doen we: sluiten we ons aan bij een Engelstalige, vaak internationale praktijk (denk aan *Yad Vashem*) of kiezen we voor de

Nederlandse schrijfwijze? In dit Bulletin wordt meestal voor het laatste gekozen.

Andere klanken

Vervolgens wat andere klanken die in het aprilnummer een rol spelen, met daarachter uiteenlopende weergaven daarvan. Achter elk woord staat het nummer van de bladzij waar u het aantreft:

- keelklank: *Kanaän* (4), *Sjavoe'ot* (6);
- j-klank: *Jom* (2), *yahrzeit* (2);
- k-klank: *Kaddiesj* (2), *Qedosjiem* (5);
- v-klank: *Av* (1), *Debora* (3), *devasj* (4);
- ie-klank: *Tisja* (1), *paniem* (1), *Megillat* (2), *Tazrie'a* (5);
- è-klank: *Knesset* (1), *Pèsach* (1), *Pessach* (5), *èhjèh* (8);
- ee-achtige klank: *hesteer* (1), *Achareej* (5), *Eeqev* (6), *Re'eeh* (6), *Hillel* (8), *Beet* (8)

Meedenken

In het werk voor de spellinglijst spelen ook andere zaken. Zo is het Hebreeuws geen eenheid, maar kent evenals allerlei andere talen dialecten en varianten, die ook in Nederland te horen zijn. Bovendien doen zich ontwikkelingen voor, in uitspraak en schrijfwijzen, onder andere onder Israëlische invloed. Ook daardoor zal het uiteindelijke boekje het zeker niet iedereen naar de zin kunnen maken. Maar we kunnen een eind komen, zeker als anderen mee willen denken. ■

NASCHRIFT VAN DE REDACTIE

Wij zijn Henk Heikens zeer erkentelijk voor zijn heldere en illustratieve artikel en vinden het een eer dat het Judaica Bulletin zo prominent als informatiebron gebruikt kon worden. Bij sommige lezers zou echter onbedoeld de indruk kunnen ontstaan dat de redactie van het Bulletin een rommeltje maakt van de transcriptie. Wij zijn echter van mening dat elke auteur op grond van zijn eigen overwegingen zijn eigen weergave van Hebreeuwse woorden in het Nederlands mag kiezen, een praktijk die wij ook in joods Nederland menen waar te nemen. Het beste medicijn tegen al te veel verwarring is dat de lezer zelf enig Hebreeuws leert. Overigens kijken wij met belangstelling uit naar de spellinglijst.

De sjabbat in de joodse traditie¹

Vertaling van een artikel van Isidoro Kahn, Opperrabbijn van Napels

“De Eeuwige zei tot Mozes: In mijn schatkamer bevindt zich een fantastisch geschenk. Het heet *Sjabbat*. Ga heen en vertel het tegen het volk Israël” (bT. Sjabbat 10b). Talloos zijn de uitspraken die men in de Talmud kan lezen over het Hebreeuwse feest van de sjabbat, dat in zijn soort een originele en unieke instelling is. Volgens de traditie van Israël is de heiliging van de zevende dag van de week zo oud als de wereld.

De Tora leert ons dat het verschil tussen de sjabbat en de dagen die eraan voorafgaan, zichtbaar wordt op het moment waarop de EEUWIGE de zevende dag zegent en heiligt, en daarmee de schepping beëindigt (Gen. 2:2-3). De joodse mystiek verklaart dat de overige dagen alleen maar bestaan vanwege de sjabbat (Zohar 1, 75). Meer nog, er wordt gezegd dat de mens en de sjabbat voor elkaar gemaakt zijn, en dat in Gods gedachten beiden vooraf gingen aan de schepping van de wereld, en dat beiden de schepping voltooien. Met andere woorden, de wereld is geschapen ter wille van de mens en de sjabbat.

Welke waarden vertegenwoordigt de sjabbat sindsdien in het leven van het volk Israël? De sjabbat staat voor de beste van alle waarden en alle idealen die verwoord en bewaard worden in de Tora. Deze waarden en idealen zijn onvergankelijk en geschikt om doorleefd te worden in elke periode van de geschiedenis en onder alle omstandigheden. In de afgelopen millennia volgden de generaties elkaar op, veranderden de omstandigheden van het leven, maar de beginselen die werden afgekondigd door de EEUWIGE, blijven altijd dezelfde. De instelling van de sjabbat vormt daarvan het onweerlegbare bewijs.

In onze tijd bereikt de controle van de mens over de natuur uitzonderlijke hoogten. Op het terrein van de wetenschappelijke ontdekkingen en de technologische uitvindingen wordt de mens zich elke dag meer bewust van zijn vermogen om dingen te realiseren die tot voorkort tot het terrein van de fictie behoorden. Maar deze verblindende wetenschappelijke en technische vooruitgang gaat niet gepaard met een gelijke vooruitgang op het gebied van het menselijke leven en van het gevoel voor humaniteit. Zij brengt zelfs grote risico's met zich mee voor het heden en de toekomst.

Terwijl de mens bij zichzelf de bijna onbeperkte mogelijkheden ontdekt om tot stand te brengen wat hij maar wil, wordt zijn hoogmoed

onvermijdelijk opgestuwd en vermindert zijn bescheidenheid. In wezen brengt de moderne mens het drama van het paradijs opnieuw tot leven, het drama van Adam in de tuin van Eden. Hij is geneigd alles geoorloofd te vinden en te denken dat zijn experimenten niet onderhevig hoeven te zijn aan grenzen en beperkingen. Dit groeiende gevoel van hoogmoed draagt, door de kracht der dingen, eraan bij dat zijn religieuze gevoel wegwijnt. Bewust van de toenemende resultaten van zijn eigen kunnen vindt de hedendaagse mens niet meer de noodzakelijke psychologische ruimte en tijd om te luisteren naar het appèl van de religie. Hij voelt zich niet langer de medewerker van God bij het bewaren van de kosmische orde, noch bij het werk aan de schepping die elke dag vernieuwd wordt. In tegendeel, hij tracht zich te ontworstelen aan alle afhankelijkheid en zich uit te roepen tot de unieke alleenheerser over zichzelf.

De resultaten van de wetenschappelijke en technische vooruitgang hebben tot nu toe niet bijgedragen aan de verbetering van de wereld, omdat zij niet zijn aangewend voor de juiste doelen. Men vergat dat alle middelen waarover de mens vanaf onheuglijke tijden beschikt, en die welke hij er zelf bijmaakt, ingezet moeten worden voor de waarachtige vooruitgang van dat met intelligentie en gevoel voor zedelijkheid begiftigde wezen dat de mens is. Zonder een dergelijke waarachtige vooruitgang verandert het creatieve vermogen van de mens vroeg of laat in een destructief vermogen. Dan doet het menselijke vernuft niet langer dienst om een heiligdom, een *misjkan*, in de woestijn te bouwen, maar de wereld en al wat daarin is, te veranderen in een woestijn.

De sjabbat als viering van Gods vermogen

De profetische geest van de Bijbel ziet vooruit in de tijd en biedt aan mensen de middelen om voor en door de mens een waarachtige vooruitgang te

realiseren. De sjabbat is er om de mensen de juiste richting en de rechtvaardige wijze te tonen, waarmee de veroveringen van wetenschap en techniek gebruikt kunnen worden. De sjabbat geeft antwoord op de onrustige vragen die de mens zich stelt: Waartoe dient het om leven te creëren in laboratoria als het vervolgens in de straten onder de voet wordt gelopen, als het onderdrukt, ontviid en vernietigd wordt? Waartoe dient het om instrumenten en allerlei hulpmiddelen te maken die de moeiten van de mens moeten verlichten, als men tevens doorgaat met het uitbuiten van het werk van velen, terwijl weinigen zich zonder maat kunnen verrijken? En waartoe dient dit alles als alle veroveringen van de thermonucleaire beschaving ten spijt de harmonie onder de mensen ontbreekt, evenals de fijngevoeligheid in de harten?

De eerste betekenis, en misschien de meest authentieke, van de door de Tora voorgeschreven verplichting om af te zien van werk op de dag van de sjabbat (Ex. 20:8-12; Deut. 5:12-16) is waarschijnlijk deze: aan de mens een gelegenheid te geven om te mediteren over zichzelf, te reflecteren op de zin van het leven, op de grenzen van de mens in de tijd en de ruimte, grenzen waaraan hij zich nooit zal kunnen onttrekken. In navolging van het verhaal in Genesis presenteert de sjabbat zich in het leven van de joden, punctueel elke week, als een plaats van ontmoeting met elkaar en van ontmoeting met God. De gelovige die op de dag van de EEUWIGE afstand doet van het nuttig gebruik - voor meer gemak - van instrumenten en van de producten van zijn eigen creativiteit, volbrengt niet alleen een daad van vroomheid tegenover God door Hem te erkennen als de absolute soeverein van het universum, maar verricht tevens een daad van ootmoed door een meer humane dimensie terug te vinden.

Op de dag van de sjabbat staat de praktiserende jood stil bij de schepping en beschouwt hij deze. De tijd krijgt voor hem een andere waarde en in die situatie ontkomt hij er niet aan de EEUWIGE te ontmoeten. De zevende dag onderhouden betekent vóór alles het zoeken van God, zijn grootheid vieren, zijn macht, zijn liefde en zijn barmhartigheid. Zaterdag wordt al het werk gestaakt. Het komt erop aan de verwondering van de eerste mens voor de wonderen van de hemel en de aarde te herbeleven en in elk werk van de schepping de afdruk van Gods hand te ontdekken.

De sociale betekenis van de sjabbat

De mensen van de technologische beschaving lopen een groot risico als het werk hun enige zorg

wordt, en als zij niet meer in staat zijn zich los te maken van de producten van hun beschaving. "Gedurende zes dagen zul je werken en al je arbeid verrichten, maar de zevende dag zal een sjabbat voor de EEUWIGE, je God, zijn. Je zult geen enkel werk doen, noch jijzelf, noch je zoon, noch je familie, noch je knecht, noch je vee, noch de vreemdeling die bij je woont" (Ex. 20:8). Aan de instelling van de sjabbat ligt de fundamentele idee van het natuurlijke en heilige recht op arbeid ten grondslag. Maar de zes dagen van nauwgezette arbeid worden gevolgd door een verplichte onderbreking, de dag van de rust.

De Tora van Mozes heeft vele eeuwen voor onze jaartelling het recht op wekelijkse rust afgekondigd voor alle mensen zonder onderscheid. Men wist in de Oudheid niet beter of bepaalde groepen mensen werden uitgebuit. Voor de eerste keer in de geschiedenis van de beschaving echter ging iemand in tegen de uitbuiting van mensen door mensen. Mozes stelde in zijn wetgeving in beginsel de plicht in om alle levende wezens inclusief de dieren te behandelen met menselijkheid en begrip. Gedurende de sjabbat zijn de arbeiders, de dienstkneden, de mensen die afhankelijk zijn van een ander, niet meer gebonden en onderworpen aan hun bazen en aan hun werk. Op deze dag worden zij de baas over hun eigen persoon en heroveren zij de waardigheid van een vrij schepsel. Hij die de wekelijkse rust verhindert of deze vanwege materiële belangen weigert, beledigt zijn eigen waardigheid. Het is alsof zo iemand de anderen en zichzelf weigert te bevrijden van de slavernij waaraan het nageslacht van Izaäk in Egypte onderworpen was.

Wie hindernissen opwerpt voor de viering van de sjabbat of wie weigert deze wekelijkse rustdag te beleven in de geest zoals die is beschreven in de eeuwige, goddelijke wet, die vergroot de sociale verdeeldheid en benadrukt het gebrek aan harmonie tussen de mensen. Hij bevordert de gangbare materialistische gedachte wereld en onderstreept de heerschappij van het materiële over het geestelijke. Echter, ook wie de sjabbat beschouwt als een unieke dag die is ingesteld om mensen hun lichamelijke krachten terug te geven teneinde het werk van de week weer met nieuwe energie op zich te nemen, ook die heeft het bij het verkeerde eind. Werk behoort alleen impliciet tot de idee van de sjabbat voor zo ver werk de mens in staat stelt om beter te leven en de godsdienstige, sociale en menselijke inhoud van de rustdag nog meer te waarderen. Het is dus niet de sjabbat die bestaat ter wille van het werk, maar het is het werk dat bestaat ter wille van de sjabbat.

De sjabbat als dag van vreugde en genot

Dat de sjabbat de mensheid de mogelijkheid biedt voor een dag te stoppen met het werk, zodat de menselijke activiteit niet verwordt tot een fysieke woeker, oorzaak van vervreemding en neurose, is op zichzelf al een erg positief gegeven. Dat de sjabbat het gebruik van mechanische producten belet, welk gemaakt zijn in de context van onze technische beschaving, en dat zij erin slaagt een authentieke atmosfeer van rust, geestelijke opwekking en ontspanning te scheppen, is eveneens op zichzelf een belangrijke zaak vanuit psycho-fysiek gezichtspunt gezien. Dat de sjabbat in een samenleving die zich laat inspireren door de Tora, een dag van ware rust garandeert voor heel de wereld zonder uitzondering, daarmee is een opmerkelijke sociale overwinning geboekt. Maar de sjabbat betekent voor Israël veel meer dan dat.

Om de ware zin van de sjabbat te begrijpen is het nodig de geschiedenis van het volk Israël te kennen, zijn plotselinge wendingen, zijn verwachtingen, zijn smarten, zijn hoop. Maar wie kent deze echt? Bij het ochtendgloren van zijn ontstaan, of misschien later, maar zeker op een bepaald moment in zijn drie eeuwen lange geschiedenis, heeft het volk van Israël tot zijn gebruik een dag ingesteld die verschilt van de andere dagen. Het werd een vreugdevolle spirituele oase, die veelvuldig in contrast stond met de trieste werkelijkheid van de omringende wereld. Vanaf dat moment zijn het volk Israël en de sjabbat samen voortgegaan en werd hun bestemming bevestigd. De oude geleerden zeiden: "Meer dan Israël de sjabbat bewaarde, is het de sjabbat die Israël bewaarde". De waarheid is dat de een bestaat dankzij de ander.

Ondanks de nauwgezette naleving waartoe zij verplicht, beleeft men de sjabbat in het kader van de week als een ruimte in de tijd, die moet worden doorleefd in vreugde, harmonie en liefde. Het is een dag van genieting die door de EEUWIGE verschaft is en die samen met Hem moet worden geproefd. Echter niet alleen met God en voor God, maar ook ter voldoening van de mens. Het plezier, de vreugde, de voldoening moeten de hele mens omvatten. Men heeft de sjabbat wel vergeleken met een bruid en het volk van Israël met de bruidegom, haar metgezel. De vereniging van de beide echtelieden wordt medeondertekend door de vreugde en het geluk. Evenzo is het met de ontmoeting tussen de jood en de sjabbat.

De traditie zegt echter dat de vreugde zich niet kan ontwikkelen waar verdeeldheid, egoïsme, geplaag, ellende en misnoegen bestaat. Het is dus noodzakelijk dat degene die de sjabbat wil vieren

in zijn authentieke spirituele dimensie, zich op die dag bevrijdt van onrust en persoonlijke zorgen, van verdriet en teleurstellingen, evenals van de slavernij waartoe de dringende eisen van het dagelijks leven leiden.

Zonder enige twijfel is het vieren van de sjabbat volgens de aangegeven richtlijnen en in de voorgeschreven geest geen gemakkelijke zaak. Niettemin hebben hele generaties Israëlieten geweten hoe dat te doen. Onder hen waren ook diegenen die de opsluiting in de ghetto's kenden gedurende de duistere eeuwen van Israëls verstrooiing.

De Duits-joodse dichter Heinrich Heine heeft omstreeks 1851 een gedicht geschreven onder de titel "De prinses Sjabbat". In de zeven strofen van dit lied, beschrijft de dichter op een suggestieve wijze de wonderbaarlijke transformatie die zich voltrekt aan een misserabele joodse voddenkoopman bij het naderen van de vrijdagavond. Gedurende de hele week leidt hij het leven van een arme schooier, hongerig en treurig, bezorgd en onvriendelijk bejegend, maar op dat ogenblik, de dag van de sjabbat, voelt hij zich sterk en gelukkig in zijn leven. Men vindt bij hem de aangestoken lampen van de sjabbat, de tafel gedekt met een wit tafellaken, en hij kan zich aan de tafel zetten en de traditionele knoflooksoep eten samen met zijn vrouw en zijn dochter die zeker geen schoonheden zijn, maar die alles vertegenwoordigen wat hij heeft.

De sjabbat is een dag van vreugde en de mens moet er geheel en al aan deelnemen met lichaam en ziel.

De sjabbat als symbool van de messiaanse tijd

Het is daarom dat de sjabbat er altijd in is geslaagd het leven van de Israëliet te doortrekken met een bijzondere geur die te danken is aan een oorspronkelijke en geheel eigen wijze van leven en van het leven opvatten. Het is de geur van een wereld die zich bevindt halverwege tussen de werkelijkheid der dingen en de werkelijkheid van de geest. Want de sjabbat is voor de Israëliet de ontmoetingsplaats tussen het heden en de toekomst, tussen enerzijds het actuele leven met zijn wedijver, zijn verschrikkingen, zijn angsten, zijn tegenstellingen en zijn tegenspraken, en anderzijds de messiaanse tijd die gefundeerd is op vrede, liefde en harmonie.

De sjabbat is in zekere zin een wake in afwachting van de eeuwige sjabbat, een concreet middel om de messiaanse hoop te vieren. Naar de mate waarin het onderhouden van deze dag (die een zevende deel van het leven uitmaakt) slaagt, ontwaakt in de mens het religieuze gevoel,

worden zijn familiebanden herstelt en wordt zijn betrokkenheid vernieuwd bij de strijd tegen het kwaad van de samenleving: onrecht, onverdraagzaamheid en discriminatie.

Op de sjabbat neemt Israëls oude geloof in een messiaanse dag voor de hele wereld steeds opnieuw een lichamelijke gestalte aan. Door de sjabbat wordt het taaie optimisme herboren van een volk dat in de mens het vermogen erkent om met zijn soortgenoten te willen en te kunnen opschieten. In de eerste hoofdstukken van Genesis worden de mensen “zonen van Adam” genoemd, kinderen van één unieke Adam. Betekent deze benaming² niet dat de mensen hun soortgenoten als broeders moeten beschouwen? De idee van broederschap is het fundament van de messiaanse gedachte en het is vanuit deze levenshouding dat de gelovige jood de sjabbat gastvrij ontvangt in zijn leven en in zijn huis.

De hedendaagse beleving van de sjabbat

De waarden die door de sjabbat vertegenwoordigd worden, moeten werkelijk in het leven worden vertaald. Hoe doet men dat als hedendaags praktiserend jood? Met andere woorden, hoe viert men de sjabbat in een waarlijk Israëlitisch huis?

De sjabbat begint op vrijdag voor zonsondergang en eindigt op zaterdagavond bij het verschijnen van de eerste sterren. Maar de voorbereidingen voor de sjabbat beginnen al veel eerder, op de ochtend van vrijdag, de dag daarvoor of zelfs bij het begin van de week, want men regelt het rytme en de urenindeling van zijn werkzaamheden zo dat de zaterdag vrij is.

Men viert de sjabbat thuis in de familiekring. Gedurende de eerste uren van de vrijdagochtend heerst er een gejaagde opwinding, een soort ongeduldige ijver voor het naderbij komen van deze wekelijkse gebeurtenis die in zijn soort uniek is en onontkoombaar. Men spant zich in om het huis zo gastvrij mogelijk in te richten. Men houdt een grote schoonmaak. Men wijdt nieuwe voorwerpen in. Men maakt typische sjabbatschotels klaar en bereidt gerechten die de familie bijzonder waardeert. Zelfs indien men beschikt over huispersoneel, dan nog beveelt de joodse wet dringend aan dat ieder zich persoonlijk bezighoudt met de voorbereidingen (Maimonides, Misjné Tora Hilchot Sjabbat 30, 6). Zo kent men bijvoorbeeld een zuiver religieuze waarde toe aan de handelingen van de vrouw die de beide sjabbatsbroden, de *challot*, kneedt en bakt, die haar huis met bloemen versiert en gebak en andere lekkernijen klaarmaakt.

Het is verboden op sjabbat te vasten; het is in tegendeel een verplichting om drie maaltijden te

gebruiken. Men moet ook voorzien in de behoeften van de armen en ondersteuning geven aan de vreemdelingen en de reizigers. Het ondersteunen van de armen wordt in het Hebreeuws aangeduid met het woord *tsêdaka* dat in plaats van “liefdadigheid” veeleer uitdrukking geeft aan de idee van sociale gerechtigheid. Zoals *tsêdaka* gewoonlijk een individuele daad is die behoort voort te komen uit ieders edelmoedigheid, zo is ook de sjabbat een nauwgezette verplichting waaraan niemand zich kan onttrekken.

Wanneer de voorbereidingen beëindigd zijn en de glazen wijn en de twee broden van de *kiddoesj* zijn klaargezet op een gedekte tafel met een schoon wit tafellaken, dan wijdt de meesteres van het huis de sjabbat in door de lichten aan te steken en de bijbehorende zegenspreuk te zingen.

De familie begeeft zich nu naar de synagoge en verenigt zich met de gemeente om het feest te begroeten met de oude hymne van Sjêlomo Ha-Levi Alkabets: “Kom, mijn vriend, de bruid tegemoet, ontvang gastvrij de sjabbat die de bron is van alle zegeningen”.

De omringende wereld brengt de vrede niet. De volken zijn verscheurd in binnenlandse strijd en tonen hun verbittering over sociaal onrecht. De *Haggadah*³ zegt ons dat er in elk tijdperk antisemitisme is geweest waarmee men volkomen ongegrond de kwalen van de samenleving trachtte te maskeren. Als gevolg daarvan kan de jood gedurende de week onmogelijk dromen van de verlossing van de wereld. Maar als de sjabbat gekomen is, zo onderwijzen ons de geleerden van de Talmoed, dan voegt een andere ziel zich bij de ziel van de jood en brengt hem de geur van een wereld die op dat moment verlost wordt door wat men er zelf voor gedaan heeft (bT. Beetsa 16).

Na beëindiging van het avondgebed, haast men zich om terug te keren naar huis voor de *kiddoesj*. Staande voor de toebereide tafel zingt men een oude melodie *Sjaloom aleichem malaché ha-sjaret* om de engelen van Zeer-Hoog te groeten die volgens een oude legende de sjabbat het huis binnenbrengen, de groet in ontvangst nemen en de familie toewensen dat de viering van de sjabbat gelukkig mag verlopen (bT. Sjabbat 119).

Na deze hymne heft de vader of de echtgenoot het laatste hoofdstuk van het bijbelboek Spreuken aan en zingt de woorden: “Een volmaakte vrouw, wie zal haar vinden? Zij is veel meer waard dan parels.” Dit lied uit het boek Spreuken prijst de vrouw voor haar rijkdom aan huiselijke deugden, maar op de vooravond van de sjabbat, terwijl de hele familie is verenigd om de tafel, wil dit lied niet alleen de liefde van de bruidegom

(onafhankelijk van zijn leeftijd) voor de metgezel van zijn leven tot uitdrukking brengen, maar ook het gevoel vergroten dat hen beiden verenigt en dat het vermogen in zich heeft alle menselijke gedragingen te veranderen.

Men vult vervolgens de kiddoesjbeker en reciteert de zegenspreuk over de wijn. Daarna schenkt men voor allen te drinken in op volgorde van leeftijd. Men heft het kleine geborduurde kleed op dat de sjabbatsbroden bedekt, symbool van het *manna*⁴ en van de goddelijke voorzienigheid. Men reciteert de zegenspreuk over het brood en men deelt aan ieder een stukje uit. Tot slot wordt ieder door de vader van de familie gezegend.

Vanaf dit moment ontvouwt het leven zich in een atmosfeer van rust en doet iedereen zijn best om elk gedrag dat drift of ongeduld kan opwekken, te vermijden. Men praat, men zingt, men is tevreden omdat men samen is, ouders en kinderen, in de schoot van deze oase van religieuze vrede en rust die elders onvindbaar zijn, en die zo hard nodig zijn in het dagelijks leven dat wordt opgejaagd door de hedendaagse wereld.

De volgende dag, zaterdagochtend, begeeft men zich naar de synagoge om deel te nemen aan de religieuze plechtigheden van de dag. Daarna, of liever na de maaltijd, wordt er dringend aanbevolen een bezoek te brengen aan de hulpbehoevenden en de eenzamen, en hun een woord van troost en vriendelijke aanwezigheid te brengen.

De uren passeren onontkoombaar en deze verrukkelijke dag komt te vlug ten einde. Bij het eerste glogen van de avond hoort men als het ware de spijt doorklinken in de zegenspreuk van de *Havdala*⁵, dezelfde zegenspreuk waarmee men de sjabbat is begonnen.

Een nieuwe dag komt er al aan, het is de eerste werkdag. Maar de herinnering aan de sjabbat moet inspiratie geven voor de activiteiten van de week. Want de heiliging van de sjabbat heeft geen nut gehad als zij er niet toe dient het gelaat van de broeder beter te leren kennen bij de mensen die men ontmoet. De heiliging van de zevende dag zal tevergeefs zijn als zij bij de gelovige jood niet de overtuiging herbekrachtigt dat men op aarde is om elkaar te helpen, elkaar wederzijds te respecteren en om samen voort te gaan langs de wegen van deze wereld.

Noten (van de vertaler)

1. Dit artikel werd overgenomen uit: *Sidic, Édition française de la revue du Service International de Documentation Judéo-Chrétienne* X, 1, Rome, 1977, p. 6-10. Oorspronkelijke titel: "Le shabbat dans la tradition juive". Vertaling: Peter van 't Riet.
2. Adam betekent 'mens'.
3. De verhalende liturgie van de Sedermaaltijd op de eerste avond van Pèsach.
4. Zie de woestijnverhalen in Exodus.
5. De scheidingsceremonie tussen sjabbat en werkdag aan het eind van de sjabbat..

JUDAICA-AGENDA ZWOLLE EN OMGEVING

ZOMER EN NAJAAR 2000

*Kopij voor de Judaica-agenda s.v.p. sturen naar: Red. Judaica-Bulletin, Postbus 194, 8000 AD Zwolle.
De cursussen in deze lijst worden georganiseerd door de Stichting Judaica Zwolle.*

za 8-7	Sjabbat Qorach (Num. 16:1-18:32)	wo 27-9	Korte cursus 4 - Israëlitische literatuur, 1e bijeenkomst. Behandelde schrijver: Amos Oz. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: Hilde Pach.
za 15-7	Sjabbat Chaqat (Num. 19:1-22:1) - Balaq (Num. 22:2-25:9)	za 30-9	Rosj Hasjanah / Joods Nieuwjaar (eerste dag)
do 20-7	Vastendag van 17 Tammoez	zo 1-10	Rosj Hasjanah / Joods Nieuwjaar (tweede dag)
za 22-7	Sjabbat Pienchas (Num. 25:10-30:1)	ma 2-10	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 2e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
za 29-7	Sjabbat Mattot (Num. 30:2-32:42) - Masee (Num. 33:1-36:13)	di 3-10	Vrij Leerhuis 2 - Lukas de Jood, 1e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: dr. S.P. van 't Riet
za 5-8	Sjabbat Devariem (Deut. 1:1-3:22)	wo 4-10	Korte cursus 1 - De essentie van het Jodendom, 1e bijeenkomst. Tijd: 19.30- 21.30 uur. Docent: mevr. A. Oostenrijk- Huisman
zo 6-8	Tentoonstelling "Joods leven in en om Zwolle". Plaats: synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 13.30-16.00 uur. Toegang: f 2,50	za 7-10	Sjabbat Ha'azienoe (Deut. 32:1-52)
do 10-8	Vastendag van 9 Av / Treurdag Tempelverwoesting	zo 8-10	Tentoonstelling "Joods leven in en om Zwolle". Plaats: synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 13.30-16.00 uur. Toegang: ff 2,50
za 12-8	Sjabbat Wa'etchanan (Deut. 3:23-7:11)	ma 9-10	Jom Kippoer / Grote Verzoendag
za 19-8	Sjabbat Eeqev (Deut. 7:12-11:25)	di 10-10	Vrij Leerhuis 3 - Esther, vorstin in ballingschap, 2e bijeenkomst. Tijd: 19.30- 21.30 uur. Docent: dhr. D. Broeren
za 26-8	Sjabbat Re'eeh (Deut. 11:26-16:17)	wo 11-10	Vrij Leerhuis 1 - Inleiding in de Tora, 1e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: dhr. L. Evers
za 2-9	Sjabbat Sjofetiem (Deut. 16:18-21:9)	za 14-10	Soekkot / Loofhuttenfeest (eerste dag)
zo 3-9	Tentoonstelling "Joods leven in en om Zwolle". Plaats: synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 13.30-16.00 uur. Toegang: f 2,50	zo 15-10	Soekkot / Loofhuttenfeest (tweede dag)
za 9-9	Sjabbat Kie Teetsee (Deut. 21:10-25:19)	ma 16-10	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 3e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
za 16-9	Sjabbat Kie Tavo (Deut. 26:1-29:8)	di 17-10	Vrij Leerhuis 2 - Lukas de Jood, 2e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: dr. S.P. van 't Riet
ma 18-9	Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 1e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens	wo 18-10	Korte cursus 1 - De essentie van het Jodendom, 2e bijeenkomst. Tijd: 19.30- 21.30 uur. Docent: mevr. A. Oostenrijk- Huisman
wo 20-9	* Lezing Genootschap Nederland Israël afdeling Zwolle. Mevr. Nanny ten Brink de Lieme over <i>Joodse feest- en gedenkdagen met hun culinaire gebruiken</i> (er kunnen culinaire producten geproefd worden). Plaats: synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 19.30-21.30 uur.	za 21-10	Sjeminie Atsèrèt / Slotfeest
ma 25-9	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 1e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens	zo 22-10	Simchat Torah / Vreugde der Wet
di 26-9	Vrij Leerhuis 3 - Esther, vorstin in ballingschap, 1e bijeenkomst. Tijd: 19.30- 21.30 uur. Docent: dhr. D. Broeren	ma 23-10	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 4e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens

- di 24-10 Vrij Leerhuis 3 - Esther, vorstin in ballingschap, 3e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: dhr. D. Broeren
- wo 25-10 Korte cursus 4 - Israëlsche literatuur, 2e bijeenkomst. Behandelde schrijver: David Grossman. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: Daphne Meijer.
- za 28-10 Sjabbat Bereesjiet (Gen. 1:1-6:8)
-
- ma 30-10 Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 2e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
- di 31-10 Vrij Leerhuis 2 - Lukas de Jood, 3e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: dr. S.P. van 't Riet
- * Lezing Genootschap Nederland Israël afdeling Zwolle. Ds. Alex van Ligten over *Franz Rosenzweig*. Plaats: synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 19.30-21.30 uur.

NIEUWE AFLEVERING FOLIANTI-REEKS

In de Folianti-reeks is weer een nieuwe brochure verschenen van de hand van Peter van 't Riet. Nummer 11 heet *Sjabbat en zondag, Over de wekelijkse rustdag van jodendom en christendom*. De brochure kan besteld worden door f 5,60 over te maken op giro 3064033 t.n.v. Folianti, Zwolle o.v.v. "Brochure 11". Twee of meer exemplaren kosten f 5,- per stuk. Deze prijzen zijn inclusief verzendkosten. De uitgaven en boeken van Folianti kunnen ook via Internet gekocht worden. Men raadplege de site:

<http://go.to/Folianti/>

DIEREN IN TENACH EN JOODSE TRADITIE 7

De bloedzuiger

door Jan Veldhuijzen

De bloedzuiger (*Limnatis nilotica*) is een forse, in het water levende, zuigende worm en wordt slechts een keer in TeNaCH vermeld: 'De bloedzuiger heeft twee dochters: Geef, geef!' (Spreuken 30, 15). Het Hebreeuwse woord voor bloedzuiger is *aloeka* (DWELR), afgeleid van de wortel *alak* (WLR) met betekenis '(aan)kleven, kloven'. Vast staat dat *aloeka*, aanhangende, goed is vertaald. Ook uit het Aramees en Arabisch is de naam met zekerheid af te leiden. De medicinale bloedzuiger, *Hirudo medicinalis*, komt niet natuurlijk in Israël voor en het is twijfelachtig of deze bekend was in bijbelse tijden.

Nijl-bloedzuiger

Op verschillende plaatsen in Israël wordt de Nijl-bloedzuiger (*Limnatis nilotica*) gevonden in bronnen en poelen. Ze hechten zich vast aan mensen en dieren wanneer deze zich wassen in of drinken van het water, en zuigen hun bloed. Bij het drinken dringen de bloedzuigers, soms in groten getale, door in de neus- en mondholte van de dieren. Daardoor zwellen de ademhalingswegen op. Soms stikt het slachtoffer.

Met het oog op het gevaar voor de gezondheid werd vroeger, met name in de Talmoed (Avoda Zara 12b), gewaarschuwd om vooral geen water met de mond of met de handen uit de rivieren en vijvers te drinken. De mens kan ook door jonge bloedzuigers die

zo klein zijn dat men ze niet opmerkt worden geïnfecteerd.

Aan de buik van de bloedzuiger bevindt zich aan de achterkant een grote en aan de voorkant een kleine zuignap. Midden in de voorste zuignap is de mondopening. Op de bodem daarvan staan drie hoornkaken, die langs hun gebogen rand bezet zijn met fijne tandjes. Die kaken worden door sterke spieren bewogen en zagen dan als kleine cirkelzaagjes door de huid. Daarvan voelt de 'gastheer' niets, want tegelijkertijd wordt een verdovende vloeistof afgescheiden. De mondholte is sterk gespierd en werkt als een soort zuigperspomp. Tijdens het zuigen van het bloed wordt dat ook met een vloeistof vermengd, waardoor wordt voorkomen dat het

bloed gaat stollen. Ze kunnen in één keer verscheidene malen hun eigen lichaamsgewicht aan bloed opnemen. Ze hebben dan voor drie tot vier maanden genoeg. Van deze onverzadigbare begeerlijkheid wist de wijze Salomo ook reeds, en maakte hij daarom de prachtige vergelijking van de twee dochters: Geef, geef!

Talmoed

In Avoda Zara 12b wordt een voorbeeld aangehaald van een man die door het drinken van water zo uit de rivier een bloedzuiger inslikt; en waartegen verschillende remedies worden geopperd (jBerachot 9:3, 13c).

Men moet zijn mond niet aan een waterleiding (*solen*) zetten en drinken, omdat het gevaarlijk is. Waar hangt het gevaar vanaf? Het inslikken van een *aloeka* (*Biblical and Talmudic Medicine*, Julius Preuss (ed. F. Rosner M.D.), [1993], pp. 199-200). De wijzen verklaren verder: Omdat het gevaar bestaat een *aloeka* in te slikken, dient men geen water uit rivieren of poelen met zijn mond of uit zijn hand te drinken; hij die aldus doet – zijn bloed zal op zijn hoofd zijn! (Avoda Zara 12b). De buik zwelt op als iemand zo'n beest inslikt.

De Gemara stelt de *aloeka* (of *alka*) gelijk met de *nima sjel majiem*, de 'waterdraad'. Als iemand er een heeft ingeslikt, dient men hem warm water toe te dienen, volgens Rabbi Chanina zelfs op Sjabbat, omdat het gevaarlijk is. Zolang het water nog niet heet is, moet hij azijn drinken (Avoda Zara 12b). De bedwants (*Cimex lectularius*; weegluis) dient als een remedie tegen *aloeka* (jBerachot 9:3, 13c). De rabbijnen opperen dat de bedwants de bloedzuiger uitdrijft vanwege de stank van het beest. Jastrow verklaart dat het wijst op een drankje gemengd met bedwants, waardoor het slachtoffer gaat braken. In Berachot 44b wordt een geval aangehaald van een bloedzuiger die het opzwellen van de maag tot gevolg heeft.

Symboliek

De rabbijnen geven een allegorische interpretatie van het vers in Spreuken 30, 15. Rabbi Chisda in naam van Mar Oekba legt de

woorden "Geef, geef!" op de volgende wijze uit. De bloedzuiger heeft twee dochters, "Geef, Geef". Het is de stem van deze twee die vanuit Gehenna tot deze wereld schreeuwen: "Breng, Breng!" En wie zijn deze? *Minoet*, die onafgebroken de lichtvaardigen naar hun verkeerde lering lokt, en de regering, die steeds maar weer nieuwe belastingen en accijnzen oplegt (Avoda Zara 17a).

De eenvoudige interpretatie van het vers is een waarschuwing tegen de onverzadigbare hebzucht waarmee sommige mensen behept zijn; die zichzelf verheerlijken ten koste van de armen en behoeftigen, die zij onderdrukken en lastig vallen door hun levensbloed te zuigen en door zich te verrijken met onrechtvaardige winsten.

De bloedzuiger heeft twee dochters is een uitdrukking van het graf, zeggen de commentatoren. En het graf wordt vergeleken met een bloedzuiger die bloed zuigt. In Midrasj Tehilliem (31, 9) worden de twee dochters geïnterpreteerd als de Hof van Eden en de Hel (Gehinnom). De een zegt: "Geef me rechtvaardige mensen", en de ander zegt: "Geef me zondige mensen" (Rasji).

Zegswijzen

Behalve het vers in Spreuken 30, 15 zijn mij geen Joodse zegswijzen over bloedzuigers bekend.

COLOFON

Het Judaica-Bulletin is een uitgave van de Stichting Judaica Zwolle, Postbus 194, 8000 AD Zwolle. Het verschijnt vier maal per jaar.

Abonnementen kosten f 12,- per jaar, over te maken op postgiro 259272 of op bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Meppel, o.v.v. 'abonnement'.

De Stichting Judaica Zwolle stelt zich ten doel de verspreiding van kennis over de joodse godsdienst, taal, geschiedenis en cultuur. Zij streeft dit o.a. na door het organiseren van cursussen, studiedagen, concerten en tentoonstellingen in de synagoge van Zwolle.

Het bestuur van de Stichting Judaica Zwolle bestaat uit de volgende leden:

- D. Broeren
- W. Cornelissen (rondleider synagoge)
- S.P. van 't Riet (voorzitter),
- B.W. Tiesinga (penningmeester)
- J. Veldhuijzen (secretaris-cursuscoördinator)
- C. Verdonk (administrateur)

De Stichting geeft jaarlijks een folder uit over haar activiteiten. Men kan deze aanvragen bij de cursuscoördinator (038-4651048). De bibliotheek van de Stichting wordt beheerd door mevr. D. Koffeman-Wielenga (tel. 0591-616543).

De Stichting heeft een tentoonstelling ingericht op het voormalige vrouwenbalkon van de synagoge van Zwolle, Samuel Hirschstraat 8, over het onderwerp 'Joods leven in en om Zwolle'. Deze is meestal op de eerste zondag van de maand geopend van 13.30-16.00 uur (zie voor de precieze data de Judaica Agenda in dit bulletin). Dan worden er vanaf 14.00 uur ook rondleidingen verzorgd. De toegang: f 2,50 per persoon.

De Stichting Judaica Zwolle werkt bij gelegenheid samen met:

- Joodse Gemeente Zwolle,
- Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle,
- Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle,
- B. Folkertsma-Stichting voor Talmudica te Hilversum,
- Bureau Kerk-en-Israël van de Samen-op-Weg Kerken te Utrecht.

Giften voor het werk van de Stichting Judaica Zwolle zijn aftrekbaar voor de inkomstenbelasting en kunnen worden overgemaakt op postgiro 259272 of op bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Meppel.

ABONNEMENT JUDAICA BULLETIN

Een abonnement op het Judaica-Bulletin kost f 12,- per jaar, over te maken op giro 259272 of bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Meppel, onder vermelding van 'abonnement'.

VOLGENDE BULLETIN

Het volgende bulletin verschijnt omstreeks 1 oktober 2000. Kopij dient uiterlijk in de tweede week van september 2000 te zijn ingeleverd. Adres: Postbus 194, 8000 AD Zwolle.

BESTUURSMEDEDELINGEN

Tweede Samuel Hirschlezing

Op zondag 18 juni hield rabbijn Mr.Drs. R. Evers in de Zwolse synagoge de Tweede Samuel Hirschlezing. Hij sprak over het thema *Actuele ontwikkelingen in de medische halacha*. De interessante lezing die regelmaig overging in discussie met de zaal, wordt gepubliceerd in het volgende nummer van het Judaica Bulletin dat verschijnt in oktober.

Synagogepad

Het elfde Synagogepad, eveneens op 18 juni, voerde 's middags naar Deventer, waar we werden ontvangen door de medewerkers van het Etty Hillesum Centrum. Rondleiding, stadswandeling en bezoek aan de joodse begraafplaats waren zowel door de goede zorgen van het Etty Hillesum Centrum als door het mooie weer een succes.

Cursusprogramma 2000-2001

De folder met de cursussen van de Stichting Judaica voor het nieuwe seizoen is weer verschenen. Belangstellenden kunnen hem aanvragen bij de secretaris (038-4651048) of bij de administrateur (038-4539283).